

Regeringskansliet
Justitiedepartementet

Åtgärder bör vidtas för att säkerställa misstänkta rätt till försvarare utanför kontorstid

Med den här skrivelsen vill jag göra regeringen uppmärksam på behovet av att vidta åtgärder för att en försvarare ska kunna utses åt en misstänkt person även utanför kontorstid.

Under senare år har misstänkta personers rätt till hjälp av en försvarare ökat. Ofta ska en misstänkt ha hjälp av en försvarare redan vid det första polisförhöret. Det gäller i synnerhet när ungdomar är misstänkta för brott.

Enligt gällande lagstiftning är det bara domstol som kan utse en offentlig försvarare för den som är misstänkt för brott.

Domstolarna arbetar under kontorstid. De är i begränsad utsträckning också tillgängliga under helger. Övriga tider – kvällar, nätter och stora delar av helger – finns det alltså ingen domstol som kan utse en försvarare för någon som blivit frihetsberövad som misstänkt för brott. Eftersom en försvarare vanligen måste vara närvarande vid det första polisförhöret blir utredningen ofta fördröjd om en försvarare inte är tillgänglig. Detta kan innebära att den misstänkte blir berövad friheten under längre tid än vad som annars skulle ha varit nödvändigt. Framförallt riskerar unga misstänkta att drabbas av detta.

Åklagarmyndigheten arbetar nu med att ta fram riktlinjer till åklagarna om misstänkta rätt till försvarare. Riktlinjerna syftar till att förbättra misstänkta personers rättssäkerhet. De nya riktlinjerna kommer att ytterligare öka behovet av att försvarare kan utses utanför kontorstid.

Enligt min mening finns det anledning för regeringen att så snart som möjligt vidta de åtgärder som behövs för att offentlig försvarare ska kunna utses utanför kontorstid och därmed undvika att utredningen avseende misstänkta personer som är frihetsberövade fördröjs.

Regler om rätt till försvarare m.m.

Enligt 21 kap. 3 § rättegångsbalken har den som är misstänkt för brott rätt att biträdas av en försvarare. Av 21 kap. 3 a § rättegångsbalken följer att en offentlig försvarare ska förordnas för en anhållen om han eller hon begär det och att

offentlig försvarare därutöver ska förordnas om den misstänkte är i behov av försvarare med hänsyn till utredningen om brottet. Beträffande misstänkta under 18 år anges i 24 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare att en offentlig försvarare ska förordnas om det inte är uppenbart att han eller hon saknar behov av försvarare.

Tillgång till försvarare vid polisförhör är en del av rätten till en rättvis rättegång enligt Europakonventionen och en kränkning av en misstänkts rätt till försvar kan leda till ett brott mot artikel 6 Europakonventionen. Europadomstolen har konstaterat att det som regel krävs att den misstänkte ges tillgång till försvarare redan vid det första polisförhöret. Det finns också ett EU-direktiv på området som ska vara genomfört i svensk rätt hösten 2016 (se Ds 2015:7 Rätten till försvarare, m.m.). Rätten till försvarare behandlas även i FN:s konvention om barnens rättigheter (Barnkonventionen). Av Barnkonventionen följer bl.a. att ett frihetsberövat barn snarast ska få tillgång till ett juridiskt biträde.

Riksdagens ombudsmän (JO) har i ett beslut den 17 december 2010 (se JO 2011/12 s. 77) framfört att det finns anledning att överväga att införa en möjlighet att förordna offentlig försvarare även utanför kontorstid. Enligt JO fanns därför skäl att överlämna en kopia av beslutet till Regeringskansliet (Justitiedepartementet) för att därigenom väcka frågan om att låta utreda hur en misstänkts rätt till biträde av offentlig försvarare vid inledande polisförhör ska kunna säkerställas.

I ett beslut den 13 juni 2014 (dnr 2978-2012) tog JO på nytt upp frågan. JO konstaterade att det som inträffat i det aktuella ärendet illustrerade nödvändigheten av att det finns en faktisk tillgång till försvarare och att en offentlig försvarare kan förordnas även utanför jourdomstolens öppettider. JO påtalade att denna fråga endast kan lösas av rättsväsendets aktörer och av lagstiftaren och överlämnade därför en kopia av beslutet till Justitiedepartementet och Sveriges advokatsamfund.

Nya riktlinjer rörande misstänkts rätt till försvarare

Inom Åklagarmyndigheten pågår för närvarande två projekt för att stärka misstänkts rätt till försvarare och därmed deras rättssäkerhet. Det ena projektet rör riksåklagarens generella riktlinjer om den misstänktes rätt att ha försvarare närvarande under förhör när den misstänkte är frihetsberövad. Det andra projektet rör att uppdatera Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsären den (RÅR 2006:3). Målsättningen är att beslut om nya riktlinjer ska kunna fattas relativt snart.

Det är angeläget att de nya riktlinjerna för unga misstänkts rätt till försvarare blir tydliga och lätta att tillämpa. En självklar utgångspunkt vid arbetet med

att utarbeta de nya riktlinjerna är att det nya regelverket tillfullo säkerställer en rättstillämpning i enlighet med den svenska lagstiftningen och som också fullt ut tillgodoser de krav som följer av Sveriges internationella åtaganden. För att uppfylla detta måste intresset av att den misstänkte har en försvarare närvarande vid förhör sättas före andra intressen. Således får intresset av att förhör hålls så snart som möjligt så att den misstänkte inte ska vara frihetsberövad under längre tid än nödvändigt vika för rättssäkerhetsintresset att den misstänkte biträds av en försvarare. Ett utkast till nya riktlinjer för unga misstänkta har presenterats och diskuterats med representanter för Sveriges advokatsamfund och Polismyndigheten. Dessa har ställt sig bakom nämnda inriktning. Utkast till riktlinjer har beretts även på andra sätt.

Mot denna bakgrund, särskilt de krav som följer av Sveriges internationella åtaganden, står det redan nu klart att det enligt de nya riktlinjerna i princip inte kommer att vara möjligt att hålla förhör i sak utan att försvarare är närvarande när en ung misstänkt är frihetsberövad.

Konsekvenser av skärpta krav på försvararnärvaro

I dag har misstänkta begränsade möjligheter att få biträde av en försvarare utanför kontorstid. Mot bakgrund av vad som beskrivits ovan kan det redan nu konstateras att de skärpta kraven på försvararnärvaro vid förhör oundvikligen kommer att resultera i negativa konsekvenser om inte åtgärder vidtas. Detta gäller i särskilt stor utsträckning unga misstänkta.

I situationer då misstanken rör ett allvarligt brott där försvararnärvaro är påkallad vid det första förhöret med en vuxen eller då den misstänkte är ung saknar den misstänkte möjlighet att vid delgivningsförhöret förklara sig genom att t.ex. berätta om alibibevisning eller annat som kan tala för hans eller hennes oskuld. Frågor i sak måste anstå till dess försvarare kan närvara, vilket inte sällan kan ske först på förmiddagen dagen efter ett anhållningsbeslut som fattats under kvällstid. Utan möjlighet att få biträde av en försvarare utanför kontorstid blir det alltså svårare att snabbt klarlägga om en misstänkt är oskyldig.

Vidare kan man förvänta sig ökade svårigheter med att lagföra vissa medel- svåra ungdomsbrott som exempelvis inbrottsstöld. I dylika fall kommer det, med tanke på den tid som den misstänkte kan förväntas bli frihetsberövad, i färre fall än i dag vara proportionerligt att besluta om anhållande även om det finns en stark kollusionsfara. Detta kan förväntas försämra möjligheterna att utreda och lagföra sådana brott.

Eftersom förhör i sak inte ska hållas med en ung misstänkt som är frihetsberövad utan att försvarare är närvarande kommer dessutom tiden för ett frihetsberövande inte sällan att bli längre. Denna konsekvens är givetvis

mycket olycklig utifrån ett barnperspektiv. Även vuxna kan förväntas i viss utsträckning bli frihetsberövade under längre tid än i dag.

Sammanfattningsvis kommer de nya riktlinjerna att ytterligare öka behovet av att försvarare kan förordnas utanför kontorstid. Detta gäller inte minst unga misstänkta. Jag vill med denna skrivelse uppmärksamma regeringen på det sagda.

Behovet av åtgärder för att säkerställa misstänkta rätt till försvarare utanför kontorstid

I viss utsträckning finns lokala lösningar för att försöka sörja för att misstänkta kan få biträde av försvarare utanför kontorstid. Detta visar i sig på behovet av att på ett bättre sätt tillgodose misstänkta rätt till försvarare. De lokala lösningar som finns på vissa håll är av flera skäl problematiska. Det torde t.ex. vara mycket svårt att få till stånd ett heltäckande och stabilt system utan regeringens och möjligtvis även riksdagens medverkan. Med beaktande av principen om det fria advokatvalet kan det dessutom ifrågasättas att polis eller åklagare ska vara involverade i vilken försvarare som ska utses till den misstänkte. Som JO har gett uttryck för bör det vara domstolen som utser och förordnar den misstänktes försvarare. Därför ser jag inte att rättsväsendets aktörer på egen hand kan säkerställa misstänkta rätt till försvarare utanför kontorstid. Jag anser i stället att det finns anledning för regeringen att så snart som möjligt vidta de åtgärder som behövs för att offentlig försvarare ska kunna förordnas utanför kontorstid.

Beslut om denna skrivelse har fattats av riksåklagaren Anders Perklev efter föredragning av vice överåklagaren Peter Lundkvist. I den slutliga beredningen av ärendet har även överåklagaren Lennart Guné och kammaråklagaren Helena Wigilius deltagit.

Anders Perklev

Peter Lundkvist

Kopia för kännedom till:
Barnombudsmannen
Domstolsverket
Ekobrottsmyndigheten
Justitiekanslern
Polismyndigheten
Riksdagens ombudsmän
Sveriges advokatsamfund